

DE GRONDWERKERS: EEN VERGETEN GROEP PEELPIONIERS

door Sjang Hoeymakers

Omstreeks 1900 werd een begin gemaakt met de ontginning van de Peel. Grote stukken van de Gemertse, Bakelse en Oploose Peel waren in bezit van kapitaalkrachtige personen waarvan velen woonden in het noorden des lands. Zij vertrouwden hun gronden toe aan de Nederlandse Heide Maatschappij die met ossenspannen of met stoommachines de grond omploegden, er vervolgens dennen plantten of de grond verder ontgonnen tot bouw- of weiland.

Gedurende een aantal jaren woonde de houtvester die deze ontginningen leidde te Gemert in de vroegere Marechausseekazerne aan het Binderseind waar ook het kantoor van de houtvesterij was gehuisvest.

Er is de laatste jaren veel geschreven over de grote ontginningen in het Peelgebied. Van vrijwel alle gronden is bekend wie de eigenaren waren die indertijd aan de Heidemij opdracht gaven om tot ontginning over te gaan. Ook van vele ontginningsboeren, die een bedrijf stichtten zonder dat daar de Heidemij aan te pas kwam, is bekend waar en wanneer zij tot ontginning van woeste gronden overgingen. Maar aan de vele arbeiders die in dienst van de Nederlandse Heidemij aan die ontginningen werkten is tot dusver nog weinig aandacht besteed.

Toen men de Peel in cultuur ging brengen moesten er allereerst afvoersloten gegraven worden voor het overtollige water, de zgn. hoofdwaterlossingen. Alle kavels werden voorts met sloten omgraven. En in de laagste percelen werden greppels gegraven, tot soms om de 10 meter. Alles bij elkaar ging

het in ieder geval om honderden kilometers sloten, uit te voeren in handwerk.

Graafmachines waren nog onbekend, dus ging men aan de slag met schop en kruiwagen. Het zand uit de sloten werd naar de laagste plekken in de percelen gereden. Ook egalisatiewerkzaamheden werden zo uitgevoerd zodat de arbeiders bijna doorlopend bezig waren met spitten en kruien.

In de herfst werden er dennen geplant. De arbeiders staken de plantgaten met een smalle spade en elke arbeider had een jongen als hulp, die de planten in de sleuven deponeerde en aantapte. Men noemde hen 'de inhangers'.

De planten werden bemest in eigen kwekerijen met het mest afkomstig uit de ossenstallen. Eén kwekerij lag er bij boerderij De Rips, een ander in de buurt Keizersberg in het tegenwoordige Elsendorp.

Nadat er gronden ontgonnen waren tot bouwland werden arbeiders ook wel ingezet bij de graanoogst. Het maaien geschiedde toen nog met zicht (=sikkel) en pikhaak.

De arbeiders woonden in de randdorpen van de Peel; in Bakel en Milheeze, in Gemert, Mortel, Handel en Boekel.

Bij hun dagtaak moesten zij dus dagelijks 15 tot 25 kilometer lopen van en naar het werk. Een hedendaags begrip als regenkleding was in die tijd nog onbekend en ook op het werkterrein was over het algemeen geen of weinig schuilgelegenheid. Als het begon te regenen kon men er zeker van zijn dat men doornat thuiskwam. Niet zelden beschikte men slechts over één stel kleren en men zat dan opgescheept met het probleem om alles weer droog te krijgen voor de volgende dag. Met wat zelfspot zeiden de arbeiders soms: "Als je bij de Heidemij werkt, ben je altijd nat. Is 't niet van de regen dan is 't van je zweet!"

Het graven van sloten werd doorgaans 'in accoord' gedaan, waarbij het loon dan was afgestemd op de prestatie van een geroutineerde grondwerker.

Iemand die van zichzelf wist dat hij dit zware werk niet goed aankon, die bedacht zich wel tweemaal voordat hij bij de Heidemij om werk ging vragen. De arbeiders van de Heidemij kunnen gerust geboekstaafd worden als sterke, taaie en geharde mannen.

In mijn gesprekken met personen die vroeger bij de Heidemij werkten hoorde ik eens de plaatsaanduiding "bij het stenen tafeltje", zo genoemd naar een zwerfkei in het Beestenveld, dat is een eind over Gemerts gemeentegrens noordelijk van de oude Peelweg Gemert-Venray. In de nabijheid van het Stenen

Tafeltje moet een ven hebben gelegen. Sjang Joosten, mijn zwager die vroeger veel voermanswerk deed voor de Heidemij, herinnerde zich dat hij ooit "bij het stenen tafeltje" had geschapt en dat Marinus Thijs hem verteld had, dat deze, als hij in die buurt aan het werk was met het span ossen, altijd bij het stenen tafeltje ging schapten omdat daar de ossen konden drinken uit het ven.

Toen ik eens aan een oude arbeider vroeg of ook hij het stenen tafeltje kende beaamde hij dat onmiddellijk. Op mijn opmerking "Mozes kreeg twee stenen tafels en jullie hadden er maar één!" kwam meteen dit snedige antwoord: "Ja, maar Mozes kreeg ook tien geboden en bij de Heidemij gold maar één gebod: in 't zweet uwes aanschijns zult gij uw brood verdienen!"

De Nederlandse Heidemaatschappij was in het begin van deze eeuw een belangrijke werkgever in het Peelgebied. In 1909 waren er alleen uit Gemert al bijna 50 werknemers bij haar in dienst, zoals blijkt uit een opgave gedaan door houtvester Winkelman (1).

Inde het belang eener juiste uitvoering van het werk dat nederbende so gunstij kende het linc, wordt de Heer D. J. Winkelman bevestigd, de in de Peel werkende arbeiders (ingetoken van Gemert) wel de willen opgeve door invulling van onderstaandez Staat.
 Gemeent den 11 December 1909.
 Wols. d. d. Dienaar
 De Burgemeester en gemeent
F. J. Winkelman

Opgeve	Namen en soor namen (des ingetokenen)	woonplaats, wijk en nr. of gehucht, straat	Opgeve van ieders lictantet werk of arbeid
1	Baggeman Johannes	Gemert	arbeider
2	id. id.	id.	-
3	van Berlo Marinus	-	-
4	Bresser Adriaan	-	-
5	van de Bogard Johannes	Uitland	-
6	van Dale Leonardus	-	-
7	" Adriaan	-	-

8	Davels	Jochem	-	
9	Donkers	Hendrikus	-	(Haag)
10	van de Glac	Frans	-	
11	Burgels	Johannes	-	
12	Glucis	Hubertus	-	
13	Gruyters	Johannes	-	
14	"	J.	-	
15	van Boven	Hendrikus	-	
16	"	Joseph	-	
17	Hillevaars	Klein	-	(Hillevaard)
18	van de Burch	J.	-	(Hillevaard)
19	Ignatius	Petrus Johannes	-	(Hillevaard)
20	van der Kerkhof	Cornelis	-	
21	"	Martinus	-	
22	"	Gerardus	-	
23	Kardelaars	Cornelis	-	
24	Kardelaars	J.	-	
25	van de Kruis	Gerard	-	(Hillevaard)
26	"	Hendrikus	-	
27	v.d. Laar	Antonius	-	(Hillevaard)
28	"	Martinus	-	
29	"	Martinus	-	
30	Martens	Hendrikus	-	(Hillevaard)
31	Olthoff	Adriaan	-	
32	van Melin	en	-	(Hillevaard)
33	Konigabens	Nicolaas	-	(Hillevaard)
34	Korvis	Petrus	-	(Hillevaard)
35	Smolders	Martinus	-	
36	Smits	Anton	-	
37	Winkels	Jan	-	(Hillevaard)
38	van Schijdel	J.	-	
39	Fossenburg	en	-	(Hillevaard)
40	van de Wijngaard	Leonardus	-	
41	van de Blac	Godfriedus	-	(Hillevaard)
42	Smits	Adriaan	-	(Hillevaard)
43	van de Heijde	Gerardus	-	(Hillevaard)
44	v.d. Fossenburg	en	-	(Hillevaard)
45	Baggenmans	Gleedoren	-	
46	"	"	-	

Grondwerkers uit de periode van de Werkverschaffing.

Terwijl de arbeiders hierboven genoemd tot op zekere hoogte nog zelf hadden gekozen voor het beroep grondwerker, zouden

er ten tijde van de economische crisis van de dertiger jaren duizenden werklozen, waaronder wevers, sigarenmakers, schilders, meubelmakers en kantoorpersoneel worden te werk gesteld om de laatste stukken woeste grond die er nog lagen in cultuur te brengen. Ook kaalgekapte bospercelen moesten worden omgespit en boomstronken geroid.

In de Limburgse Peel werden een viertal barakken-kampen gebouwd voor tewerkgestelden uit Maastricht en de mijnstreek, die de gehele week in de Peel verbleven. Ook in de Rips werden voor dat doel enkele barakken gebouwd. In de Gemertse en Bakelse Peel waren voornamelijk arbeiders uit Gemert, Bakel en Helmond tewerkgesteld.

Kan iemand die zelf voor het beroep grondwerker gekozen heeft aan het einde van de werkdag met enige voldoening het die dag geleverde werk overzien, voor de tewerkgestelde werklozen was het zonder meer dwangarbeid waaraan zij lange tijd bittere herinneringen bewaarden. De door hen geleverde prestaties lagen natuurlijk een stuk lager dan die van de geroutineerde grondwerkers en zo was het ook met hun verdiensten gesteld.

Het graven van het Koordekanaal (foto-archief Sectie Krijgsgeschiedenis Den Haag)

En dan te bedenken dat van een karig loon niet zelden gezinnen van tien of meer kinderen onderhouden moesten worden. Er was in die moeilijke jaren een minister die blijkbaar van oordeel was dat de verdiensten niet zo slecht waren. Hij vond dat het mogelijk moest zijn om iedere week van het karige

loon een kwartje te sparen. Elke arbeider die aan de spaar-actie meedeed werd door de overheid nóg een kwartje in het vooruitzicht gesteld. Het gekke is dat de arbeiders die het zware werk deden welhaast zijn vergeten maar dat men naar de minister van die kwartjes in één der ontginningen een weg heeft genoemd.....

Tijdens de mobilisatie voor de tweede wereldoorlog werd het graafwerk voor de defensiekkanalen gedeeltelijk uitgevoerd als werkverschaffingsobject. Eén dier kanalen, het Koordenkanaal, dat de Bakelse, de Gemertse en de Wanroyse Peel doorsneed, werd geheel met de schop gegraven door werkelozen die vanuit Gemert, Helmond, maar vooral uit Eindhoven met bussen naar de Peel werden gedirigeerd. Velen van hen hadden eerder aan de ontginningen gewerkt. Na de oorlog werden zij weer ingezet om het Koordenkanaal te dempen en om de schade die door defensie was toegebracht aan de landerijen te herstellen.

Tot besluit

De vele duizenden grondarbeiders die, vrijwillig of gedwongen, hebben meegewerkt aan de ontginning van de Peel waardoor de woeste grond veranderde in goed cultuurland en bossen, zijn naar mijn gevoel teveel op de achtergrond gebleven in de geschiedschrijving. Mocht men in het Peelgebied ooit de pioniers willen eren in de vorm van een standbeeld dan zou het naar mijn mening een grondwerker met schop en kruiwagen moeten voorstellen.

NOOT:

1. Gemeentearchief Gemert, ingekomen stukken 1909:

Op deze lijst komen de namen voor van minstens twee nu hoogbejaarde Gemertenaren nl. Jan van den Boogaard (Jan Ollie) en Antoon van de Laar (Toon Domp).

